

UDK: 351.824.5:338.124.4(100)](73)(4-672EU)
Bibliid 0543-3657, 67 (2016)
God. LXVII, br. 1164, str. 91-103
Izvorni naučni rad
Primljen: 5.9.2016

Miloš SRZENTIĆ¹

Strukturne promene u privredama SAD i EU od početka Svetske ekonomske krize do danas

SAŽETAK

Nivoi stopa ukupne nezaposlenosti u periodu od početka Svetske ekonomske krize do danas su pokazali značajne fluktuacije u privredama SAD-a i EU. U cilju vraćanja vrednosti ovih stopa na njihove predrecesione nivoje, primenjene su kratkoročne makroekonomske mere. Na efekte tih mera uticale su i razlike u privrednim strukturama u posmatranim zemljama. Uspeh u održanju privrednog sistema je posebno uočljiv na primeru nekoliko urbanih aglomeracija u Nemačkoj. U njima postoje aglomeracije proizvodnje koje se sastoje od grupe preduzeća iz iste industrijske grane na jednoj lokaciji. One su uticale i na kretanje stope strukturne nezaposlenosti u Nemačkoj koja je tokom posmatranog perioda imala opadajući trend, za razliku od stopa strukturne nezaposlenosti u SAD-u i u većini ostalih zemalja članica EU.

Ključne reči: ukupna nezaposlenost, kratkoročne makroekonomske mere, urbane aglomeracije, aglomeracije proizvodnje, strukturna nezaposlenost

Uvod

Tokom perioda Svetske ekonomske krize u SAD-u i zemljama članicama EU došlo je do primene različitih paketa kratkoročnih mera makroekonomske politike. To je učinjeno da bi se zaustavili negativni uticaji Krize na uobičajeno funkcionisanje privrede u ovim zemljama. Međutim, takva direktna intervencija države i njeno mešanje u privredne tokove možda više nije dovoljna, a ni potrebna u tolikoj meri. Ovo predstavlja osnovni problem koji će biti razmatran u ovom radu.

Da bi se izvršila analiza primene tih mera makroekonomske politike, bilo je potrebno posmatrati privrede SAD-a i EU ne samo na federalnom i nivou

¹ Doktor ekonomskih nauka Miloš Srzentić. E-mail: srzenticmil@sezampro.rs

država članica, nego i na nižim nivoima. Cilj ovog rada je da istakne značaj urbanih sredina u kojima živi i radi većina ukupnog stanovništva zemalja obuhvaćenih ovom analizom. Da bi se to i ostvarilo, potrebno je posmatrati te urbane sredine ne samo kao posebne populacione i geografske jedinice, već i kao ekonomske celine. Prema analiziranim podacima, upravo su različiti ekonomski problemi u velikim gradovima i industrijskim centrima u SAD-u, a posebno u oblasti Velikih jezera, tokom poslednjih deset godina doveli do potrebe za posmatranjem ekonomije SAD-a i na ovakav način.

Predmet ovog rada je analiza promena u ukupnoj nezaposlenosti tokom posmatranog perioda. U drugom delu rada ova analiza je izvršena ne samo na federalnom nivou SAD-a, već i na nižem nivou u nekoliko pojedinačnih država SAD-a. U trećem delu rada, je analogno predstavljeno ekonomsko stanje u EU sa posebno izdvojenim primerom Savezne Republike Nemačke. U četvrtom delu rada grupisani su rezultati dobijeni poređenjem nekoliko urbanih aglomeracija u SAD-u i Nemačkoj. Najčešće korišćene metode istraživanja u ovom radu su bile metode kvantitativne i kvalitativne analize kao i metoda komparacije.

Zbog razloga koji su prethodno navedeni, osnovna hipoteza koja je bila ispitivana u istraživanju obuhvaćenim ovim radom je: što više primena kratkoročnih ekonomskih mera za pomoć privredama SAD-a i EU gubi na snazi, to je veća potreba za primenom dugoročnih mera ekonomske politike koje imaju strukturni karakter.

Definisanje teorijskih pojmova

Osnovni ekonomski pokazatelj čije su promene praćene u ovom radu je nezaposlenost. Nezaposlene osobe su definisane kao ljudi iznad određene starosne dobi koji su prijavili svojim nacionalnim službama za zapošljavanje da nisu imali posao u toku referentne nedelje. Oni su bili sposobni za rad i aktivno su tražili posao u odgovarajućem prethodnom periodu, bez mogućnosti da odbiju u tom periodu adekvatno radno mesto ukoliko im je bilo ponuđeno. Kao procentualni pokazatelj ukupne nezaposlenosti korišćena je stopa nezaposlenosti koja je definisana kao procenat nezaposlenih osoba u radnoj snazi, dok radnu snagu predstavlja zbir zaposlenih i nezaposlenih osoba.

Paralelno sa promenama u ukupnoj nezaposlenosti, praćene su i promene u strukturnoj nezaposlenosti. Stopa strukturne nezaposlenosti ovde je merena preko stope nezaposlenosti koja ne ubrzava inflaciju (NAIRU). Ovo je zasnovano na pretpostavci da u dugom roku inflacija ima samo nominalne efekte. Iz tog razloga, ovaj oblik nezaposlenosti zavisi samo od strukturnih faktora.

Pored kretanja stope ukupne nezaposlenosti na federalnim nivoima posmatranih zemalja i na nivoima njihovih saveznih država, praćene su i njene promene unutar urbanih aglomeracija.

Oko glavnih ili najvećih gradova SAD-a i EU formirane su urbane zone, koje predstavljaju osnovu za postojanje urbanih aglomeracija. Ove urbane aglomeracije se formiraju tako što se urbane zone oko jednog ili više gradova povezuju u jedinstvene geografske celine, omogućavajući tako svom stanovništvu da lakše i brže koristi infrastrukturne i privredne kapacitete u njima. Ovakve urbane aglomeracije predstavljaju širi pojam od urbanih zona. Posmatrane urbane aglomeracije u SAD-u identifikovane su preko metropoliten zona. Svaka od njih sadrži najmanje jednu osnovnu urbanu zonu sa više od 50.000 stanovnika, koja je društveno i ekonomski u značajnoj meri integrisana sa ostalim okolnim gradovima i njihovim urbanim zonama.² Posmatrane urbane aglomeracije u EU su identifikovane preko funkcionalnih urbanih zona.³

Kretanje stope ukupne nezaposlenosti u SAD-u tokom poslednjih deset godina

Stopa ukupne nezaposlenosti u SAD-u, pod negativnim uticajem Svetske ekonomske krize, porasla je sa 4,6% u 2006. na 9,3% tokom 2009. i na čak 9,6% u 2010. godini.

Osnovne kratkoročne mere ekonomske politike koje su primenjene da bi se vrednost stope ukupne nezaposlenosti u SAD-u vratila na svoj predrecesioni nivo bile su u obliku fiskalnih stimulansa. One su imale za cilj da povećaju stopu rasta realnog BDP-a, a time da dovedu i do povećanja ekonomske aktivnosti, što bi uticalo na otvaranje novih radnih mesta. Fiskalni stimulansi bili su namenjeni povećanju javne potrošnje, potrošnje individualnih domaćinstava, a takođe jedan od oblika njihove primene bilo je smanjenje poreza.⁴ Poreske olakšice i subvencije bile su davane i pojedinačnim kompanijama.

U posmatranom periodu, godišnja stopa rasta realnog BDP-a u SAD-u je svoj minimum dostigla tokom 2009. godine kada je njena vrednost bila negativna i iznosila je -2,8%. Primenom ovih mera ekonomske politike, već u 2010. godini ova stopa imala je ponovo pozitivnu vrednost i iznosila je 2,5 procenata. Sličan nivo zadržan je do danas, tako da je tokom 2015. godine njena vrednost bila 2,4%.⁵

² Za definisanje urbanih aglomeracija u SAD-u je korišćena metodologija Cenzus biroa SAD. Internet, <http://www.census.gov/population/metro/about/>, 11/05/2016.

³ Urbane aglomeracije u EU definisane su primenom metodologije Eurostata. Internet, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/metropolitan-regions/overview>, 17/05/2016.

⁴ Više o ovome: J.D. Foster, *Keynesian Fiscal Stimulus Policies Stimulate Debt – Not the Economy*, Backgrounder, No. 2302, Heritage Foundation, Washington DC, USA, 27 July 2009, Internet, <http://www.heritage.org/research/reports/2009/07/keynesian-fiscal-stimulus-policies-stimulate-debt-not-the-economy>, 27/05/2016, p. 2.

⁵ Bureau of Economic Analysis, *Information Industry Group Led Growth Across States in the Fourth Quarter – Gross Domestic Product by State, 4th quarter 2015*, News Release, BEA 16-28,

Međutim, iako su se stopa ukupne nezaposlenosti i stopa rasta realnog BDP-a, počevši od 2010. godine, postepeno vraćale na svoje predrecesione nivoe, mnogo velikih preduzeća u SAD-u do tada je imalo značajne gubitke.

Iskorišćenost ukupnih industrijskih kapaciteta takođe se naglo smanjila sa 80,7% u 2007. na samo 68,5% u 2009. godini.⁶ Tako niska iskorišćenost industrijskih kapaciteta dovela je do preteranog gomilanja zaliha u preduzećima, što je rezultiralo u masovnim otpuštanjima.

Ukupan broj nezaposlenih u SAD-u je sa 8,92 miliona u 2008. godini porastao na 14,26 miliona u 2009. godini, tako da je za samo godinu dana ukupan broj nezaposlenih osoba porastao za više od 5 miliona. U oktobru 2014. ukupan broj nezaposlenih u SAD-u iznosio je 8,68 miliona i po prvi put je posle šest godina ponovo imao vrednost ispod prosečnog nivoa iz 2008. godine. Nivo stope ukupne nezaposlenosti u SAD-u približio se tek prošle godine svom predrecesionom nivou i to sa iznosom od 5,3 procenata.

U ovom istraživanju praćena su kretanja stopa ukupne nezaposlenosti u urbanim aglomeracijama koje se nalaze u saveznoj državi Illinois, Indijana, Mičigen i Viskonsin. Ove savezne države zajedno sa Ohajom sačinjavaju posebnu oblast u SAD-u, koja geografski obuhvata Centralni severoistok kao deo Srednjeg zapada.⁷ S obzirom da svaka od ovih saveznih država SAD-a izlazi na obale nekog od pet Velikih jezera, ovaj deo SAD-a se u literaturi često naziva i oblast Velikih jezera.

Oko Čikaga, glavnog grada savezne države Illinois, formirana je urbana aglomeracija Čikago-Naperville-Elgin. Njena teritorija izlazi iz granica savezne države Illinois i obuhvata i delove saveznih država Indijana i Viskonsin. Stopa ukupne nezaposlenosti u ovoj urbanoj aglomeraciji je na godišnjem nivou zabeležila najvišu vrednost tokom 2010. godine i to od 10,6%. Sredinom 2014. godine u njoj je živelo oko 9,55 miliona ljudi, a stopa ukupne nezaposlenosti je u istoj godini iznosila 7,1%.

Urbana aglomeracija Indijanapolis-Karmel-Anderson u potpunosti se nalazi u saveznoj državi Indijana. U ovoj urbanoj aglomeraciji najviša godišnja stopa ukupne nezaposlenosti je, takođe, bila zabeležena u 2010. godini i iznosila je 9,6%. U njoj je sredinom 2014. godine živelo oko 1,97 miliona ljudi, a stopa ukupne nezaposlenosti u istoj godini iznosila je 5,7%.

U.S. Department of Commerce, Washington DC, USA, 14 June 2016, Internet, http://www.bea.gov/newsreleases/regional/gdp_state/2016/pdf/qgsp0616.pdf, 19/06/2016, p. 4.

⁶ Federal Reserve, *Industrial Production and Capacity Utilization: The 2016 Annual Revision*, Statistical release, G.17 (419) 2016 Historical and Annual Revision, Board of Governors of The Federal Reserve System, Washington DC, USA, 1 April 2016, Internet, <http://www.federalreserve.gov/releases/g17/Revisions/20160401/g17rev.pdf>, 29/06/2016, p. 18.

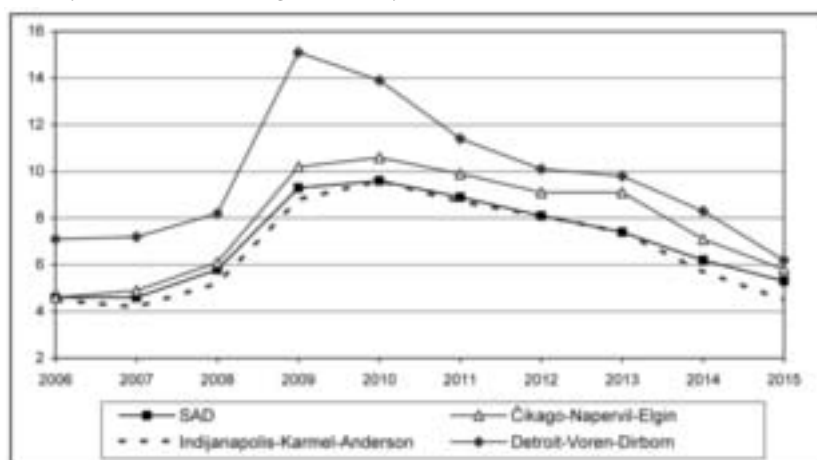
⁷ Bureau of Labor Statistics, *Regional and State Unemployment – 2015 Annual Averages*, News Release, USDL-16-0364, U.S. Department of Labor, Washington DC, USA, 26 February 2016, Internet, http://www.bls.gov/news.release/archives/srgune_02262016.pdf, 05/07/2016, p. 9.

Najveće fluktuacije u kretanju stope ukupne nezaposlenosti bile su zabeležene u urbanoj aglomeraciji formiranoj oko Detroita, glavnog grada savezne države Mičigen. Ova urbana aglomeracija ima naziv Detroit-Voren-Dirborn. Najviši nivo godišnje stope ukupne nezaposlenosti u njoj je bio zabeležen tokom 2009. godine i to u iznosu od 15,1%. Sredinom 2014. u ovoj urbanoj aglomeraciji je živelo oko 4,3 miliona ljudi. U istoj godini stopa ukupne nezaposlenosti u njoj je iznosila 8,3%. Promene u visini stope ukupne nezaposlenosti za posmatrane urbane aglomeracije, paralelno sa kretanjem ove stope na nivou SAD-a, prikazane su na Grafikonu 1.

Na osnovu svih prikazanih rezultata može se primetiti da su u ovim urbanim aglomeracijama stope ukupne nezaposlenosti najčešće bile na sličnom, ili višem nivou u odnosu na njihove vrednosti na nivou SAD-a u posmatranim periodima.

Paralelno sa time, pad realnog BDP-a značajno iznad prosečnog nivoa SAD-a bio je zabeležen u onim saveznm državama u kojima postoji visoka koncentracija preduzeća iz sektora trajnih fabričkih dobara. U ovaj sektor, pre svega, spadaju proizvodi metaloprerađivačke industrije, mašine, elektronska oprema, motorna vozila i delovi za njih. S obzirom da su ovi sektori industrije prisutni upravo u urbanim aglomeracijama u oblasti Velikih jezera, u njima je posledično došlo do masovnih otpuštanja radnika, a time i do rasta ukupne nezaposlenosti. U oblasti Velikih jezera najveći procentualni godišnji pad u proizvodnji trajnih fabričkih dobara zabeležen je u 2009. godini, kada je stopa realnog BDP-a u ovom segmentu ukupne industrijske proizvodnje imala negativnu vrednost od -27,3%, što je bilo skoro dvostruko više od godišnjeg proseka SAD-a u istom periodu.

Grafikon 1. Kretanja godišnje stope ukupne nezaposlenosti u SAD-u i njenim urbanim aglomeracijama u periodu od 2006. do 2015.

Izvor: [http://beta.bls.gov/dataQuery/find?fq=survey:\[la\]&q=la](http://beta.bls.gov/dataQuery/find?fq=survey:[la]&q=la), 11/07/2016.

Od svih posmatranih saveznih država SAD-a, upravo je u Mičigenu tokom 2009. godine bio zabeležen najveći pad u proizvodnji trajnih fabričkih dobara od -34,1%. Ovome je pre svega doprineo veliki broj preduzeća koja posluju u okviru sektora automobilske industrije, a čija se sedišta i značajni proizvodni pogoni nalaze upravo na teritoriji ove savezne države. U gradu Detroitu se nalazi sedište Dženeral Motorsa u kome je, samo u periodu od februara 2009. do 2012. godine, zatvoreno oko 47 000 radnih mesta. U gradu Dirbornu, kao sastavnom delu urbane aglomeracije Detroit-Voren-Dirborn, je sedište kompanije Ford u kojoj je, tokom istog perioda, oko 15 900 zaposlenih radnika izgubilo svoj posao.

Zemlje članice EU i strukturne promene u njihovim ekonomskim sistemima

Procentualni pad industrijske proizvodnje, posmatane bez sektora građevinske industrije, u zemljama Evrozone u 2009. u odnosu na 2008. godinu, iznosio je -14,8%.⁸ Pad industrijske proizvodnje u Nemačkoj u 2009. takođe je bio veliki i iznosio je -16,4%. Međutim, ubrzo zatim usledio je opravak Nemačke privrede i već u 2010. godini ostvaren je rast industrijske proizvodnje od 10,8%. U 2014. godini u Nemačkoj je ostvaren rast industrijske proizvodnje od 1,3%, a u 2015. od 0,8%.⁹

Sve zajedno, to je dovelo do naglog porasta nezaposlenosti u većini zemalja članica EU. Stopa ukupne nezaposlenosti na nivou EU je sa 7% u 2008. porasla na 9% u 2009. godini. Stabilan rast stope ukupne nezaposlenosti nastavljen je do 2013. godine, kada je ona na nivou EU iznosila 10,9%, a u zemljama Evrozone 12%. Od tada stopa ukupne nezaposlenosti postepeno je opadala i u 2015. njena vrednost u EU je iznosila 9,4%, dok je u zemljama Evrozone ona bila 10,9%. Međutim, u Nemačkoj je bio zabeležen značajno manji rast stope ukupne nezaposlenosti sa 7,4% u 2008. na 7,6% u 2009. godini. Od tada je stopa ukupne nezaposlenosti u Nemačkoj stalno opadala i u 2015. godini je iznosila samo 4,6%. Time je ukupan broj nezaposlenih u Nemačkoj sa 3,1 miliona u 2009. opao na ispod dva miliona u 2015. godini.

Posebno mali porasti ukupne nezaposlenosti bili su zabeleženi u urbanim aglomeracijama koje se nalaze u nemačkim saveznom državama Hese, Baden Virtemberg i Bavarska. Te urbane aglomeracije dobile su imena po najvećim gradovima oko kojih su formirane, tako da se njihova imena ovde poklapaju sa imenima tih gradova.

⁸ ECB, Monthly bulletin, Issue 01/2012, Frankfurt am Main, Germany, January 2012, Internet, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb201201en.pdf>, 17/07/2016, p. 139.

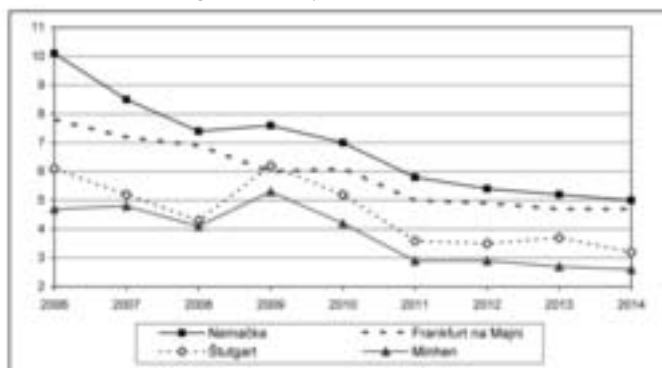
⁹ Deutsche Bundesbank, Monthly Report, Vol 68, No 2, Frankfurt am Main, Germany, February 2016, Internet, http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Monthly_Report/2016/2016_02_monthly_report.pdf?__blob=publicationFile, 15/07/2016, p. 82.

U saveznoj državi Hese bila je posmatrana urbana aglomeracija Frankfurt na Majni. Stopa ukupne nezaposlenosti u njoj je, bez obzira na uticaj Svetske ekonomske krize, opala sa 6,9% u 2008. na 6% u 2009. godini. Stalan trend smanjenja nezaposlenosti u ovoj urbanoj aglomeraciji nastavljen je i u narednom periodu, tako da je njena stopa ukupne nezaposlenosti u 2014. godini iznosila 4,7%. Ukupan broj stanovnika u ovoj urbanoj aglomeraciji je početkom te godine iznosio oko 2,57 miliona.

U urbanoj aglomeraciji Štuttgart, koja se nalazi na teritoriji savezne države Baden Virtemberg, stopa ukupne nezaposlenosti je sa 4,3% u 2008. porasla na 6,2% u 2009. godini. Ukupan broj nezaposlenih za godinu dana u ovoj urbanoj aglomeraciji bio je povećan za skoro 25 000. Jedan od osnovnih razloga za to je što u njoj postoji veoma koncentrisan sektor automobilske industrije, koji je i u EU, kao i u SAD-u, takođe bio značajno pogođen smanjenjem agregatne tražnje prouzrokovanim negativnim uticajem Svetske ekonomske krize. U ovoj urbanoj aglomeraciji nalazi se sedište kompanije Mercedes, kao i značajni kapaciteti kompanije Boš usmereni na proizvodnju delova za automobile. Međutim, već u narednoj godini stopa ukupne nezaposlenosti u urbanoj aglomeraciji Štuttgart smanjila se na 5,2%. Na početku 2014. ukupan broj stanovnika u ovoj urbanoj aglomeraciji iznosio je 1,76 miliona, a vrednost stope ukupne nezaposlenosti u njoj je iznosila 3,2% tokom iste godine.

Urbana aglomeracija Minhen nalazi se u Bavarskoj i na početku 2014. u njoj je živelo oko 2,77 miliona ljudi. U posmatranom periodu, u njoj je bio zabeležen rast stope ukupne nezaposlenosti sa 4,1% u 2008. na 5,3% u 2009. Međutim, u periodu koji je usledio, zabeležen je vrlo brz oporavak privrede ove urbane aglomeracije, tako da je stopa ukupne nezaposlenosti u njoj sa 4,2% u 2010. opala na samo 2,6% u 2014. godini. Ovo je bilo skoro dvostruko manje nego što je iznosila njena vrednost na nivou Nemačke u istoj godini, a što je i prikazano na Grafikonu 2.

Grafikon 2. Kretanja godišnje stope ukupne nezaposlenosti u Nemačkoj i njenim urbanim aglomeracijama u periodu od 2006. do 2014.

Izvor: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 21/07/2016.

Upravo u cilju sprečavanja daljeg pada realnog BDP-a i zaustavljanja rasta nezaposlenosti, vlade zemalja članica EU, zajedno sa Evropskom komisijom, bile su počele još sredinom 2008. sa primenom fiskalnih stimulanasa.

Jedan od osnovnih oblika ovih kratkoročnih mera ekonomske politike bili su paketi pomoći namenjeni pojedinačnim preduzećima i to posebno iz sektora automobilske industrije.

S obzirom na to, samo je u Nemačkoj, već do sredine 2009, obim pomoći za kompanije iz ovog sektora iznosio 1,5 milijardi evra.¹⁰

Nastavljen je i trend smanjenja poreza na dobit korporacije. Takva umanjenja poreskih obaveza bila su sprovedena u cilju stvaranja povoljnih uslova za proširenje poslovanja. U Nemačkoj je porez na dobit korporacija smanjen sa 38,7% u 2007. na 29,8% u 2008. godini.

Da bi se očuvala kupovna moć stanovništva i time sprečio dalji pad agregatne tražnje, povećani su i iznosi sredstava namenjeni kompenzacijama za nezaposlenost. Na to je uticala i primena programa za skraćeno radno vreme i to posebno u Nemačkoj. Preko ovih programa zaposleni su prihvatili skraćeno radno vreme. Kao nadoknadu za one časove rada u toku kojih zaposleni nisu efektivno radili, oni su dobijali posebnu pomoć. Upravo je ta pomoć, jednim delom, bila finansirana preko kompenzacija za nezaposlenost.¹¹

Međutim, finansiranje svih do sada analiziranih kratkoročnih mera ekonomske politike dodatno je opteretilo budžete država članica EU, a takođe i budžet SAD-a. Posmatrane mere jesu dale određene pozitivne rezultate, ali uz značajne poraste budžetskih deficita, a posledično i uz poraste javnog duga. Osim toga, njihovom primenom nisu otklonjeni strukturni problemi prisutni u većini privreda EU i SAD-a još iz perioda pre Svetske ekonomske krize.

Razlike u privrednim strukturama SAD-a i EU u posmatranom periodu

Za razliku od SAD-a i većine ostalih zemalja članica EU u kojima je, tokom Svetske ekonomske krize, stopa ukupne nezaposlenosti značajno porasla, u Nemačkoj je taj rast bio minimalan.

¹⁰ OECD, *Responding to the Economic Crisis: Fostering Industrial Restructuring and Renewal*, Industry and innovation, July 2009, Internet, <http://www.oecd.org/industry/ind/43387209.pdf>, 24/07/2016, p. 25.

¹¹ Alfonso Arpaia, Nicola Curci, Eric Meyermans, Jorg Peschner & Franco Pierini, *Short-time working arrangements as response to cyclical fluctuations*, European economy, Occasional papers 64, European Commission, Brussels, Belgium, June 2010, Internet, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp64_en.pdf, 03/08/2016, p. 19.

Osim već navedenih razloga za to, koji se odnose pre svega na primenu kratkoročnih mera ekonomske politike, postojeća organizovanost privredne strukture u Nemačkoj takođe predstavlja jedan od značajnih dodatnih razloga. Za privrednu strukturu Nemačke posebno je karakteristično grupisanje većeg broja preduzeća iz pojedinih industrijskih grana na određenim lokacijama. Taj fenomen se naziva aglomeracija proizvodnje.¹²

Ovakvo međusobno povezivanje preduzeća moguće je vršiti na granskom nivou, kako horizontalno, tako i vertikalno, pri čemu ona formiraju klastere. Upravo snažna vertikalna povezanost grana omogućava i obavljanje kompletnog proizvodnog ciklusa određenog proizvoda unutar jedne nacionalne ekonomije. Iz tog razloga, ovakvi modeli proizvodnje mogu se posmatrati i kroz sniženja u transakcionim troškovima, kako od dobavljača do preduzeća, tako i od preduzeća do krajnjih potrošača. Osim toga, osećaj ljudi koji pripadaju jednoj zajednici da oni mogu relativno nezavisno da naprave određeni proizvod deluje vrlo pozitivno na njihovu produktivnost i uključenost u određeni proizvodni proces. Takođe, svaka velika kompanija traži saradnju sa velikim brojem podizvođača, što predstavlja, indirektno posmatrano, dodatan razlog za uključivanje domaćih proizvodnih kapaciteta.

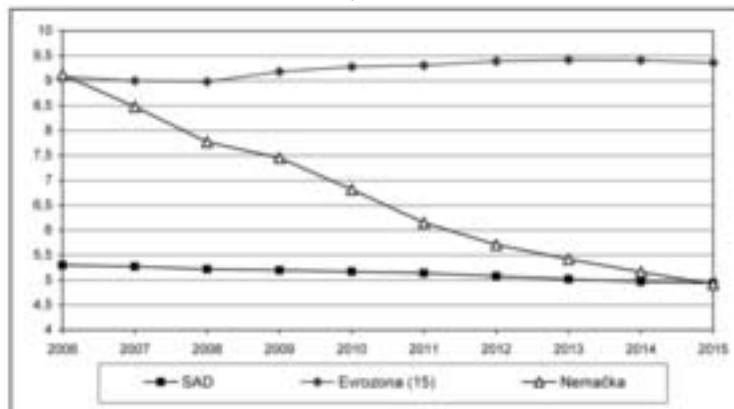
Ovakve aglomeracije proizvodnje u Nemačkoj nalaze se upravo u posmatranim urbanim aglomeracijama u ovoj zemlji. Kao primer za to, mogu se posebno izdvojiti urbane aglomeracije Štuttgart i Minhen u kojima postoji visoka koncentracija kompanija iz sektora automobilske industrije. Takva organizovanost privredne strukture u ovim urbanim aglomeracijama omogućila je bržu i konkretniju reakciju svih privrednih subjekata na usporavanje privrednog rasta izazvanog Svetskom ekonomskom krizom.

Za razliku od urbanih aglomeracija u Nemačkoj, u urbanoj aglomeraciji Detroit-Voren-Dirborn u SAD-u je, bez obzira na visoku koncentraciju kompanija iz automobilske industrije, došlo do znatno većeg rasta stope ukupne nezaposlenosti. Razlozi za takvo kretanje stope ukupne nezaposlenosti mogli bi se tražiti upravo u nepostojanju odgovarajućih aglomeracija proizvodnje u SAD-u. Dok u Nemačkoj aglomeracije proizvodnje u potpunosti čine integralni deo njene privredne strukture, u SAD-u i većini ostalih zemalja članica EU njihovo prisustvo samo do određene mere predstavlja integralni deo privrednog sistema.

Još jedan pozitivan uticaj prisustva aglomeracija proizvodnje u Nemačkoj može se uočiti i na kretanju stope strukturne nezaposlenosti. Njena vrednost u Nemačkoj je tokom posmatranog perioda kontinuirano opadala. U 2015. godini stopa strukturne nezaposlenosti u Nemačkoj dostigla je isti nivo kao i u SAD-u, što je i prikazano na Grafikonu 3.

¹² Više o ovome: Vladimir Grbić, *Ekonomija Evropske unije*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 2005, str. 148.

Grafikon 3. Promene godišnje stope strukturne nezaposlenosti u SAD-u, Evrozoni (15) i Nemačkoj u periodu od 2006. do 2015.

Izvor: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=61365>, 07/08/2016.

Međutim, tokom istog perioda u većini ostalih zemalja Evrozone, kao i u SAD-u, nije došlo do značajnijeg pada stope strukturne nezaposlenosti. Razlozi za takva kretanja stope strukturne nezaposlenosti u ovim zemljama mogu se tražiti u neusklađenosti između kvalifikacija nezaposlenih i slobodnih radnih mesta, čime dolazi do nepoklapanja ponude i tražnje za radom.

Kao jedan od načina da se takvo stanje na tržištima rada poboljša, potrebno je primenjivati dugoročne mere strukturne ekonomske politike. One ovde, pre svega, podrazumevaju prekvalifikaciju radnika ili promenu mesta njihovog zaposlenja. Međutim, što je veća potreba za takvim promenama u strukturi privrede, to je takođe veća i potreba za dodatnim finansijskim sredstvima u cilju sprovođenja mera strukturne politike preko kojih će se te promene realizovati. Usled nedostatka tih sredstava, dolazi do povećanja strukturne nezaposlenosti, jer u potrebnoj meri nije došlo do profesionalne i geografske mobilnosti otpuštenih ljudi. Samim time, „što je brži tempo strukturnih promena, to je veći obim strukturne nezaposlenosti”.¹³ S jedne strane, upravo postojanje aglomeracija proizvodnje može smanjiti troškove profesionalne mobilnosti, odnosno prekvalifikacija radne snage, omogućavajući otpuštenim radnicima da u kraćem periodu nađu novo zaposlenje u kompanijama iz istih ili komplementarnih oblasti. S druge strane, postojanje urbanih aglomeracija može značajno sniziti i troškove geografske mobilnosti radnika, jer oni više neće imati potrebu za preseljenjem u udaljenije gradove i njihove industrijske centre.

¹³ Dragana Gnjatović, *Osnovi makroekonomije*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 2003, str. 24.

Zaključak

Privrede Sjedinjenih Američkih Država i zemalja članica Evropske unije su tokom perioda Svetske ekonomske krize imale značajne probleme. To potvrđuju i posmatrani empirijski podaci na osnovu kojih se pratilo kretanje stope ukupne nezaposlenosti.

Primena kratkoročnih mera makroekonomske politike u cilju rešavanja tih problema dovela je do oporavka privrednog rasta i smanjenja stope ukupne nezaposlenosti u većini posmatranih zemalja. Međutim, u SAD-u je bilo potrebno da prođe više od šest godina da se vrednost stope ukupne nezaposlenosti vrati na predrecesioni nivo. S druge strane, na nivou EU, kao i u većini njenih zemalja članica, stopa ukupne nezaposlenosti je i dalje značajno viša u odnosu na svoje predrecesione vrednosti.

Iz tog razloga, u tim državama se pojavila potreba za dodatnom primenom dugoročnih mera ekonomske politike, što ujedno predstavlja i potvrdu osnovne hipoteze od koje se pošlo u ovom istraživanju. Uticaj primene ovih mera bio je posebno praćen na tržištima rada gde se ispoljio u promenama stope strukturne nezaposlenosti. Kao posebno pozitivan primer u rešavanju problema strukturne nezaposlenosti izdvojila se privreda Savezne Republike Nemačke.

Osim toga, poređenjem kretanja stopa ukupne nezaposlenosti u posmatranim urbanim aglomeracijama sa njihovim vrednostima na nivoima celih država, može se zaključiti da postoje značajne međusobne razlike. U urbanim aglomeracijama u SAD-u stope ukupne nezaposlenosti imale su slične ili više vrednosti od federalnog nivoa SAD-a. Nasuprot tome, u urbanim aglomeracijama u Nemačkoj stope ukupne nezaposlenosti imale su niže vrednosti od federalnog nivoa Nemačke.

Upravo su takva kretanja analiziranih oblika nezaposlenosti navela na zaključak da je potrebno posmatrati i privrednu strukturu u urbanim aglomeracijama. Da bi se uzroci budućih ekonomskih kriza preventivno otklonili u što većoj meri, kao i da bi se lakše sanirale njihove posledice, potrebno je drugačije organizovati privrednu strukturu tih urbanih aglomeracija. Kao jedan od načina za to je jačanje prisustva aglomeracija proizvodnje u njima, što je posebno karakteristično za Nemačku. Postojanje urbanih aglomeracija sa tako organizovanom proizvodnjom potencijalno umanjuje i potrebu za većom iznenadnom primenom dugoročnih mera strukturne politike tržišta rada tokom perioda ekonomskih kriza. To, takođe, umanjuje sredstva potrebna za njihovo dodatno finansiranje.

Bibliografija

Arpaia, Alfonso, Curci, Nicola, Meyermans, Eric, Peschner, Jorg & Pierini, Franco, *Short- time working arrangements as response to cyclical fluctuations,*

- European economy, Occasional papers 64, European Commission, Brussels, Belgium, June 2010, Internet, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp64_en.pdf, 03/08/2016.
- Bureau of Economic Analysis, *Information Industry Group Led Growth Across States in the Fourth Quarter - Gross Domestic Product by State, 4th quarter 2015*, News Release, BEA 16-28, U.S. Department of Commerce, Washington DC, USA, 14 June 2016, Internet, http://www.bea.gov/newsreleases/regional/gdp_state/2016/pdf/qgsp0616.pdf, 19/06/2016.
- Bureau of Labor Statistics, *Regional and State Unemployment - 2015 Annual Averages*, News Release, USDL-16-0364, U.S. Department of Labor, Washington DC, USA, 26 February 2016, Internet, http://www.bls.gov/news.release/archives/srgune_02262016.pdf, 05/07/2016.
- Deutsche Bundesbank, Monthly Report, Vol 68, No 2, Frankfurt am Main, Germany, February 2016, Internet, http://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Downloads/Publications/Monthly_Report/2016/2016_02_monthly_report.pdf?__blob=publicationFile, 15/07/2016.
- ECB, Monthly bulletin, Issue 01/2012, Frankfurt am Main, Germany, January 2012, Internet, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb201201en.pdf>, 17/07/2016.
- Federal Reserve, *Industrial Production and Capacity Utilization: The 2016 Annual Revision*, Statistical release, G.17 (419) 2016 Historical and Annual Revision, Board of Governors of The Federal Reserve System, Washington DC, USA, 1 April 2016, Internet, <http://www.federalreserve.gov/releases/g17/Revisions/20160401/g17rev.pdf>, 29/06/2016.
- Foster, J.D., *Keynesian Fiscal Stimulus Policies Stimulate Debt - Not the Economy*, Background, No. 2302, Heritage Foundation, Washington DC, USA, 27 July 2009, Internet, <http://www.heritage.org/research/reports/2009/07/keynesian-fiscal-stimulus-policies-stimulate-debt-not-the-economy>, 27/05/2016.
- Gnjatović, Dragana, *Osnovi makroekonomije*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 2003.
- Grbić, Vladimir, *Ekonomija Evropske unije*, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 2005.
- OECD, *Responding to the Economic Crisis: Fostering Industrial Restructuring and Renewal*, Industry and innovation, July 2009, Internet, <http://www.oecd.org/industry/ind/43387209.pdf>, 24/07/2016.

Internet stranice

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>, 21/07/2016.

[http://beta.bls.gov/dataQuery/find?fq=survey:\[la\]&q=la](http://beta.bls.gov/dataQuery/find?fq=survey:[la]&q=la), 11/07/2016.
<http://www.census.gov/population/metro/about/>, 11/05/2016.
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/metropolitan-regions/overview>,
17/05/2016.
<http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=61365>, 07/08/2016.

Miloš SRZENTIĆ

STRUCTURAL CHANGES IN USA AND EU ECONOMIES SINCE THE BEGINNING OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS

ABSTRACT

Levels of total unemployment rates in a period from the beginning of the World economic crisis until today have shown significant fluctuations in the USA and the EU economies. In order of returning the values of these rates to their prerecession levels, short-term macroeconomic measures have been implemented. On effects of those measures were also influencing differences in economic structures in observed countries. Success in the sustainability of the economic system is particularly visible in the example of several urban agglomerations in Germany. In them exist agglomeration economies, which consist of a group of companies from the same industry sector on one location. They were also influencing on the movement of the structural unemployment rate in Germany, which had a decreasing trend during the observed period, unlike the structural unemployment rates in the USA and in most of other EU member countries.

Key words: total unemployment, short-term macroeconomic measures, urban agglomerations, agglomeration economies, structural unemployment.